

En menneskealder i fengsel for tyverier.

Av o.r.sakfører *Arvid Fossum*.

Med en efterskrift af prof. *Johs. Andenæs*.

For en tid siden kom jeg som opnevnt forsvarer i kontakt med en gammel forbryter, hvis forbryterhistorie fikk meg til å undre hvordan egentlig fengselstraffene virker og hvordan prøveløslatelse blir praktisert. Da mannens tilfelle også gir grunn til adskillige refleksjoner over problemer som en stadig vender tilbake til i strafferetten og kriminalvitenskapen, er det jeg håper de faktiske opplysninger vil interessere. Mine kommentarer vil jeg som „legmann“ innskrenke til det som rent umiddelbart slo meg ved å granske saken nærmere. Jeg har gjennomsett eldre saksdokumenter i den utstrekning de er tilgjengelige (de eldste er dessverre blitt ødelagt ved brann). Ellers bygger jeg når det gjelder gjerningsinnholdet i de eldre forbrytelser, på de sparsomme opplysninger mannen selv har gitt meg. Endelig nevner jeg at vedkommende har gitt meg tillatelse til å offentliggjøre hans „historie“, som jeg antar inneholder noe bort imot „Norgesrekord“ i å sitte i fengslig forvaring — iethvertfall sett i forhold til forgåelsene.

Født i desember 1888 av norske gårdbrukerforeldre vokste han opp i et godt hjem i jevnt gode kår blandt flere søsken. Han er døpt og konfirmert og hadde jevnt gode evner. Straks etter konfirmasjonen begynte han som innrednings- og møbelsnekker.

Fengselslegen uttaler i en rapport optatt i hans senere år:

„Han er en eiendommelig steil, original natur, karakterfast på alle andre områder av livet, flink håndverker og ordensmann, fordømmende dem som ikke kan ha herredømme over seg selv. Han har sine faste prinsipper, er fornøyd med seg selv, misfornøyet med samfunnet som utsetter ham for arbeidsløshet og som har påført ham den skam å bli forbryter.“

I forbindelse hermed kan jeg opplyse at han ikke røker eller drikker og aldri er bøtelagt. Han setter sin ære i, og sier at det er hans høyeste glede her i livet, å kunne utføre pent arbeide og å være en dyktig snekker.

Fra de som kjenner ham innen fengselsetaten, foreligger da også opplysninger som viser at han er en usedvanlig pliktopplyllende og dyktig håndverker, arbeidssom og nøyaktig med en eksemplarisk opptreden innenfor murene (bortsett fra en enkelt rømning i 1929). De som han har utført arbeide for utenfor murene, har endog henvendt seg til fengslet for å få ham ut før tiden.

Han opgir også arbeidsledighet som grunn til at han først kom ut på skråplanet. Jeg vil her innskytte at han sikkert regner det som arbeidsledighet at han ikke kunde utføre det spesielle håndverk som

han hadde slike særlige forutsetninger for. Snaue 20 år gammel ble han dømt for innbruddstyveri til 60 dagers fengsel. Reglene om betingede dommer ble ikke forsøkt bragt i anvendelse, hvilket er verd å merke seg. 17 dager var utholdt som varetektsfengsel og 14 ble sonet på vann- og brød.

Friheten ble ikke av lang varighet for den unge mann, idet han 8 mndr. senere ble fengslet for grovt tyveri. Dommen lørd på 1 år og 6 mndr. 1 år ble sonet av denne dom. Han slapp derefter ut på prøve.

Allerede nu ga hans ærekjærhet og steile karakter seg utslag i at han ikke vilde bringe skam over sin familie. Han isolerte seg fullstendig og brøt enhver kontakt med sin familie. I alle disse ungdoms- og manndomsår har han ikke hatt besøk i fengslet eller mottatt brev. En lykke har det sikkert vært for ham at han hadde sitt arbeide som han var så glad i.

Snaut ett år efter prøveløslatelsen i 1910 får han dom for grovt tyveri 2 år og 6 mnd. fengsel, men må samtidig også ta med de 182 dager han resterer fra forrige gang. Av disse 36 mndr. soner han det hele, nu som sist, på Botsfengslet.

I noe over 2 år er han fri, men midt under den første verdenskrig er han „ute“ igjen. Fremdeles er det grovt tyveri og forsøk på slikt, samt benyttelse av falsk dokument. Denne gang fant dommerne at 3½ år var passende. Tre av disse måneder var utholdt varetektsfengsel, mens resten tre år og 3 mndr. av krigens år ble tilbragt på Akershus landsfengsel. At ikke straffer av denne lengde med full soning har hatt noensomhelst forbedrende virkning på denne mann som nu er blitt 31 år (etter å ha tilbragt 7½ av de siste 11 år i fengsel) synes å fremgå av at han ikke mere enn 18 dager efter å ha kjendt frisk luft, atter gjør seg skyldig i tyveri, og det blir nye 3 år å legge til de forrige. Disse tre års almindelig fengsel sones i fangekolonien på Opstad, dog fragår de 78 dager varetekten har vart, og det ser faktisk ut til at han har sluppet ut 28 dager *forsent*, iethvertfall har han heller ikke nu fått noen prøveløslatelse.

En vårdag i slutten av mars 1923 slipper han ut. Han er nu 35 år gammel og av de siste 15 år har 10 år og 8 mndr. vært „innenfor“. De som måtte tro at fengselstraffer — og strenge slike også — har noen avskrekkende betydning for vedkommende straffede person selv, må tydeligvis ta til å revidere sin tro — iethvertfall når det gjelder visse slags av våre innbruddstyver. Allerede i dagene 14 til 27 april ble det nemlig begått et skapsprengningstyveri i en stor fabrikk. To av tyvene (det var visstnok 3 av dem) ble dømt for dette innbrudd og én av dem var vår mann. Dokumentene fra denne sak er dessverre ikke tilgjengelige. Tiltross for at vår mann hårdnakket har nektet alt han er siktet eller dømt for, er det nok sikkert at han har vært én av tyvene. Utbyttet var ca. 16000 kroner. Var dette stort ble

dommen ikke mindre. Den 18/8-23 ble han av lagmannsretten dømt til 6 års fengsel, hvorav 117 dager for utholdt varetekt. Strl. § 261 har 6 år som ordinær maksimumsstraff, men i denne sak hadde der vært adgang til å gi 8 års fengsel. Denne dom sones så for *hele restens vedkommende* på Akershus landsfengsel.

Friheten varer ikke mere enn ca. 7 mndr., men denne gang ble dommen bare 60 dager og herav var 52 dager allerede tilbragt i varetekt. Det virker nærmest tragikomisk at den nu 42 år gamle mann som de seneste 22 år av sitt liv hadde tilbragt 16 år og 10 mndr. i fengsel, blir satt inn igjen for de resterende 8 dager.

Med nesten 17 års straff bak seg, skulde en trodd at det iethvertfall vilde gått noen tid før han forsøkte seg igjen. Men allerede den 3. mai 1930 smeller det, og da det har en viss interesse å nevne hvordan vår mann ble mistenkt, vil jeg nevne litt om det. I samme fabrikk var der 14 år tidligere begått en skapsprengning og eieren var våken nok til å nevne at fremgangsmåten var akkurat den samme denne gang. Arkivene viste at vår mann fikk 3½ års fengsel for innbruddet forrige gang. Politiet hadde akkurat nu vår mann inne (noen av de 52 dager som er nevnt foran) og mistanken var vakt. Kort fortalt, han ble satt under tiltale og dømt. Jeg finner grunn til å referere tiltalebeslutningen. Den går ut på

„bane seg adgang til N. U.'s fabrikslokaler ved å knuse en rute, hvorefter han derfra borttok kr. 15,— femten kroner som tilhørte nevnte fabrikk og derved at han til samme tid og sted har *forsøkt* (uth. her) å bryte op fabrikkens jernpengeskap med dynamitt og ved vold har revet av lokket på en skrivepult uten at der dog ble borttatt noget fra pulten.“

Herredsretten betegner ham som en uforbederlig vaneforbryter og dommen (for overtredelse av strl. §§ 258, 1 og 3, jfr. 257 og 261 og 263 smlh. med §§ 62 og 64) blir 4 års fengsel og 5 års forvaring. Lagmannsretten opretholdt straffeutmålingen og Kjæremålsutvalget avviste domfeltes anke. At han etter så lang tid angriper samme fabrikk må vel antagelig henge sammen med at han har hatt lyst på den tilfredsstillelse det hadde vært om det nu var lyktes uten å bli grepet. Et utslag av bitterheten mot samfunnet er det vel.

I årene 1930—35 sones så dommen + vel 1 år av forvaringen på Akershus landsfengsel. Fra han den 1/10-35 slipper ut på prøve til juli 1939, greier han å holde seg undav forbryterbanen, men en forholdsvis uskyldig dom på 8 mndr. for forsøk på tyveri har som bivirkning at restforvaringen på 3 år og 345 dager også må sones, og *samtlig*e disse dager sones så også uten én dags avkortning. Som jeg nedenfor skal komme tilbake til, ble endog forvaringen søkt forlenget.

Jeg vil her nevne noe som, om det er sant — og etter å ha lest igjennem dokumentene og studert mannen tror jeg det — bør få noen hver av oss til å tenke på hvad „samfundets dom“ av og til kan med-

føre. I tidsrummet oktober 1935 til sommeren 1939 hadde vår mann godt arbeide og han startet endog en trevarefabrikk sammen med noen andre. Han mener selv at han skulde greid den prøvetid som var satt, men han ble så beskyldt for et tyveri som ikke kunde overføres ham. Han ble mistenkt „fordi han var en gammel kjenning“ og dette ødela hans arbeidschanser og dette var igjen grunnen til de 8 mndr. som medførte at restforvaringen måtte sones. Det hører kanskje til å opplyse at han ble fri mistanken på grunn av den orden han hadde i sine papirer. Det gjalt en radio de fant hos ham. Han kunde bevise at han flere år tidligere hadde kjøpt radioen et helt annet sted.

I forbindelse med dommen på 8 mndr. citerer jeg hvad lagmannsretten uttalte den 19/1-40:

„Da tiltalte etter løslatelsen 1/10-35 ikke vites å ha gjort seg skyldig i noen tyvsforbrytelse, finnes det ikke grunn til å anta at tiltalte etter å ha utholdt den straff som nu idømmes, vil begå nye forbrytelser av den art som er nevnt i straffelovens § 39.a“.

I 1941 når det etter mannens mening var noe vits i det blir han ikke løslatt på prøve tiltross for at det var anbefalt av forsvarer, statsadvokat og fengslets lege.

I 1943 vil han ikke selv ut på prøve *med tilsyn*, da han mener dette vil ødelegge hans arbeidschanser. Han vil nu heller sitte resttiden og så være ferdig med det. Det er grunn til at tro at dette ikke bare er en stahet hos ham. Det er vel heller grunn til at tro at han har rett når han skylder på arbeidsledighet som grunnen til at han havner i forbrytelsen, og at det er noe i det når han sier at den siste urettferdige beskyldning var grunnen til at han ikke greide prøven.

I mai 1944 er altså stillingen den at han like bak seg har et tyveri av 15 kr. samt *forsøk* på skapsprengning i 1930 samt *forsøk* på tyveri i 1939, og for dette har han sonet 9 år og 8 mndr. Han er 56 år og herav han han vært 26½ år av de siste 36 år i fengsel.

Dette tiltross søkes forvaringstiden forlenget (!) når den løper ut i 1944.

3/5-44 uttaler fengselsrådet at hans „arbeidsforhold og opførsel i fengslet har vært eksemplarisk. Rådet enes om ikke å søke forvaringstiden forlenget.“

Allikevel settes han den 13/5-44 under tiltale med påstand om forlengelse av forvaringstiden! (På den tid skulde en tro såvel „norske“ som tyske myndigheter hadde folk nok innenfor). Den 26/8-44 avslår imidlertid lagmannsretten ytterligere forvaring, og ære være den for det. Lagmannsretten fant å burde legge avgjørende vekt på at tiltalte skildres som en ganske vel utrustet mann med

„meget bestemte opfatninger av hvordan han vil innrette seg, at han er en dyktig og interessert snekker, og at det er hans mening når han løslates å arbeide i dette fag.“

Lagmannsretten regnet med at det vilde være utsikt til gode arbeidsforhold i lengere tid fremover, og at arbeidsløshet vilde være den hovedsagelige grunn til at han skulde fristes til å begå nye vinningsforbrytelser. Som en nedenfor vil se hadde lagmannsretten rett i dette sitt syn på fremtiden — også når det gjalt vår „rekordholder“. For det må han vel nesten nu kunde kalles.

Helt til 9/11-50, altså mere enn 6 år bor han nu på samme pensjonat og driver sitt håndverk til glede for seg og sine kunder. Det er grunn til å tro at en jevnaldrende kamerat og kollega som ikke er av helt samme støpning, var årsak til at de to gamle skapsprengere denne gang vil høre det smelle igjen. (Her kan nevnes at det var de samme 2 som i 1923 fikk 6 års og 5½ års fengsel). Den siste dom ble på 1½ år, men påstanden om forvaring ble ikke tatt tilfølge. Dømmeren bemerker at „man formentlig må ha lov å konstatere at samfundet overfor tiltalte har reagert med hård hånd“. Et interessant moment nevner jeg. Retten henviser i sin begrunnelse for ikke å ta påstanden om forvaring tilfølge, til en fra forsvarrets side nevnt artikkel av statsadvokat Jørgen Trolle i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1949 s. 90 „om reaksjonen mot forbrytelser begått av gamle personer“.

Fasitten hittil (jeg har grunn til å tro den blir endelig) er altså 28 års fengsel idømt og 28 år sonet. At disse to tall er helt like gir grunn til visse refleksjoner. På folkemunn hører en ofte tale om et „fengselsår“ og det skulde være 8 mndr. Den norske fengselslov av 2 — 12 — 03 sier i sin § 21:

„Den som er idømt fengsel i 6 mndr. eller mere, og som etter fradrag av varetekt skal avsonne minst 5 måneder, blir å løslate på prøve når han har avsonet 2/3 av den efter varetektsfradraget gjenstående straffetid, dog minst 4 mndr.“

.....

„Løslatelse på prøve tilståes dog ikke, hvis det er grunn til å anta at fangen ikke vil opfylle prøvevilkårene .....

Ordene „blir å“ må vel sies å innebære et meget bestemt direktiv til fengselsmyndighetene. Riktignok står det ikke „skal“, men meningen er vel den samme. Ennu da mannen var forholdsvis ung, i årene 1921-22 og han hadde strenge domme, var det visst ikke tale om prøveløslatelse, og hvad med 6 års dommen fra 1923 til 1929? Heller ikke da prøveløslatelse, og dette tiltross for at det jo nu var snakk om en ganske betydelig tid, 2 år, han kunde sluppet.

Ved noen anledninger, hører vi snakk om at domfelte selv har motsatt seg prøveløslatelse med den begrunnelse at han vilde være ferdig med det. Når myndighetene ellers ikke har noe å utsette på en fange, skal da fangens egen mening tillegges vekt, og avgjørende vekt? „Blir

å" står det. Den siste herredsrettsdommer bemerker forøvrig at fengselsmyndighetene ikke i så henseende kan være forpliktet til å følge en forvaringsfanges ønsker. Eller er det relevant i denne forbindelse å legge vekt på at fangen efter fengselsmyndighetenes mening bare vil fortsette på forbryterbanen? Er det ikke grunn til å tro at de dommere som har felt de (en tør vel si) noe strenge domme, kan ha hatt for øye fengselslovens § 21? Skikker han seg bra så blir det nå bare 4 år alllikevel. Hadde de ant at 28 skulde bli 28 eller 6 bli 6, er det nok mulig målestokken var blitt en annen. En fristes også til å spørre om fengselslovens § 21 vanligvis praktiseres på denne måte for denne kategori av forbrytere, eller om tilfellet er enestående. Såvidt jeg kjenner til fikk heller ikke kollegaen med de 5½ år noen prøveløslating i 1927.

Jeg har tenkt på om samfundet ikke har hatt midler til å redde denne forbryter over i samfundets tjeneste. Det burde vært nokså lett på et temmelig tidlig stadium å forstå at en hadde med en egenartet mann å gjøre. Enn om en hadde trodd ham på hans uttalelse om at det var arbeidsløsheten, eller kanskje rettere sagt at han ikke fikk drive snekkeri, som var *grunnen* til forbrytelsene? Kanskje hadde det ikke vært bortkastet å ofre tid og penger på å sørge for at han fikk en ny start, f. eks. et lite verksted til låns? I vårt tilfelle kom sikkert den psykiatriske undersøkelse for sent. Den bør vel komme så tidlig som mulig, og det skjer vel også idag. Der synes å være grunn til å tro at en mere utvidet „testing“ av unge forbrytere, (jeg ser bort fra de helt asociale) vilde bringe gode resultater. Kunde en undersøke ikke bare spørsmålet om „varig svekkede sjelsevner“, men også forsøke å finne ut hvilket av våre mange yrker vil passe den unge forbryter, hvilket hans ergjerrighet og stolthet kunde tilfredsstillende av, vilde sikkert resultater kunde opnåes.

En annen ting som vårt tilfelle bringer en til å tenke på, er straffelovens § 52, nr. 1, b og c, som i svært mange tilfelle hindrer betinget dom. Enn om en dommer plutselig i en slik manns „karriere“ kunde stå ubunnet av det som tidligere var hendt, og ikke var lovbunnet til de strenge straffer og reglene om skjerpet straff i gjentagelsestilfelle. La oss si at dommeren i 1930 hadde hatt adgang til å la mannen, som da var 42 år få en chance?

„Vel, du har gjort dette, men jeg tror deg når du sier at arbeidsløshet er årsaken til at det begynte. Jeg kjenner en kar som vil gi deg arbeide. Begynn der, men med en prøvetid av 1 — ett — år uten tilsyn eller meldeplikt.“

Montro om ikke denne gunst fra samfundet i noen tilfelle kunde ha den forønskede virkning? Tross mot samfundet er jo ofte drivfjæren. Kanskje litt overbærenhet vilde bære frukter?

Arvid Fossum.

Efterskrift.

Det klages ofte — og etter mitt skjønn med rette — over de lemfeldige straffer som blir ilagt tilbakefallsforbrytere. Gjennom den langsomme progresjon i frihetsstraffene blir lovovertrederen vennet til fengslet uten at det blir gjort noe alvorlig forsøk på oppdragende påvirkning mens det enda er tid. Den tragiske skjebne som er rullet opp i o.r.sakfører Fossums beretning demonstrerer på en skjærende måte at heller ikke den motsatte kurs gir noen garanti for et heldig resultat.

O.r.sakfører Fossum viser et spørsmål som jeg også tidligere har gjort meg selv (jfr. TfR 1951 s. 448): Kan det ikke også i en mange ganger straffet tilbakefallsforbryters kriminelle karriere være plass for den overbærenhet som ligger i en betinget dom? Skal *ethvert* nytt feiltrinn med nødvendighet føre til skjebnesvangre konsekvenser på grunn av tiltaltes tidligere synderegister, hvis han ellers har lagt godviljen til? Kunne det ikke i det foreliggende tilfelle vært plass for betinget dom i 1939, da vår mann forgikk seg påny etter 4 år på frifot, eller i 1950, da han falt for fristelsen etter å ha holdt seg på rett kjøll i 6 år? Det vil utvilsomt være i strid med inngrodde forestillinger om den forholdsmessige straff, men skulle ikke tiden nå være moden for eksperimenter i mildhet? Jeg tror som o.r.sakfører Fossum at en slik holdning fra samfunnets side *kan* tenkes å være den psykologiske stimulans lovovertrederen trenger.

For tiden er betinget dom utelukket etter strl. § 52 nr. 1 c når tiltalte i løpet av de siste 5 år før handlingens foretagelse har avsonst fengselsstraff. Etter et foreløbig utkast fra Straffelovkomiteen, som komiteens formann, sorenskriver Harbek, redegjorde for i Den norske kriminalistforening ifjor høst, vil denne begrensning falle bort. Hvis dette utkast i sin tid blir lov, vil disse spørsmål derfor bli aktuelle i rettsanvendelsen.

Johs. Andenæs.